

1.

Tagmondatnyi szövegmondat-összetevők lineáris elrendezhetőségének kreatív megközelítése

DOMONKOSI ÁGNES

0. Áprily Lajos *A hiúz* című elbeszélésének első huszonhat szövegmondata önálló szövegegységként is felfogható. Az ebből a szövegből kiemelt 22. szövegmondat 5 egymástól független összetevőből áll, ezek 120 lehetséges lineáris elrendezésének elfogadhatóságát vizsgálom:

1. *bajusza nagy macskabajusz;*
2. *bundája foltos;*
3. *erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben;*
4. *lába karmos;*
5. *szőrpamacs a füle hegyén.*

A vizsgálat során a megadott feladattól több szempontból is eltértem: ugyanis az minden esetben a 24-es csoportok két-két tagjának kiválasztását kérte. Véleményem szerint azonban egyik csoportban sincs két legkevesbé, vagy akár két leginkább elfogadható változat, hanem az elfogadhatóság mértékét tekintve különböző csoportokba sorolhatók a lineáris elrendezések; ezért megpróbáltam valamilyen módon „skálázni” őket, s minden csoportból legalább egyet-egyét kiemelni a lehetséges okok bemutatására. Másrészt nem válik élesen ketté az a) és a b) feladat megoldása, hiszen részben már az összes elrendezés áttekintéséből kiderül, hogy melyeket tartom a legelfogadhatóbb változatoknak.

1. A megadott szövegmondat-összetevők mindegyike tartalmaz predikatív viszonyt (illetve az ötödik összetevő hiányos szerkezetű: a „van” létigei állítmánnyal a nyelvről való tudásunk alapján egészíthetjük ki), vagyis mindegyik önálló tagmondat, mondategység; s bármelyik lehetséges lineáris elrendezésüket valósítjuk is meg, egyik összetevő sem tekinthető valamelyik másik részének: a szövegmondat egyenrangú, egymás mellé rendelt, főmondat értékű tagmondatairól van szó.

Ha a szövegmondaton belül csak ezt az öt összetevőt különítjük el, akkor csak a tagmondatnyi/mondategységnyi összetevők szisztematikusan lehetséges sorrendjeivel számolunk, s eltekintünk attól, hogy a szövegmondat mondategységeken belüli elemeinek elrendezésével, sorrendjével is foglalkozunk (vö. Békési 1983: 22—24).

Ezek az egymástól független összetevők külön-külön is képezhetnének mondategységeket, s a szövegmondat teljes aszindetonja tovább erősíti önálló-

ságuk érzetét; bármilyen is legyen tehát lineáris elrendezésük, egységük — a kapcsolatos mellérendelés — megteremtésében mindenképpen meghatározó szerepe van az egészen az utolsó tagmondatig nyitott s csak az utolsóban zárt hanglejtésnek. Bármely lehetséges elrendezéshez egészen a szövegmondat végéig lebegtetett, csak az utolsó összetevő végén lezárt dallamív rendelhető.

Mivel az öt mondategységet/tagmondatot elképzelhetjük a szövegbe egymás után beszerkesztett önálló mondategysékként is (vö. Deme 1971: 99—102), egymásra vonatkoztatott egységüknek, a megvalósuló kapcsolatos mellérendelő viszonyoknak szemantikailag mást, ennél többet kell közölnie. E. Lang megfogalmazása szerint: „ha két mondatot egymás mellé rendelek, kikerülhetetlenül kényszerítem az értelmezőt arra, hogy azokat egy közös nevező mentén értelmezze, s így a mellérendelésnek olyan jelentést tulajdonítson, amellyel a részmondatok nem rendelkeznek” (idézi Kocsány 1996: 162). Mivel a vizsgált esetben a mondategységekhez rendelhető valóságtartalmak viszonya egyértelműen adott: tudniillik a hiúz tulajdonságai egyszerre és egységben vannak jelen, a mondategységek egymás mellé rendelésében, az együttesükben megjelenő többlet az lehet, ahogy az észlelés egyes szabályszerűségei megjelennek a leírás menetének megszerkesztésében.

Ehhez az ötszörösen összetett mondatához mint önálló szövegegységhez rendelhető tehát egy olyan összegző képzet, amely nemcsak a témáját, hanem bizonyos mértékig struktúráját, részben összetevőinek lineáris elrendezhetőségét is megszabja. Ez az összegző képzet összefügg a leírás struktúrájához, egy-egy dolog jellemzéséhez kapcsolható lehetséges deskriptív sémákkal.

2. Az öt összetevőnek 120 különböző, a nyelv rendszerében egyaránt megengedett konfigurációs variánsa képzelhető el. A referenciális, sőt az értelmi jelentés szintjén elfogadhatónak tűnik e szisztematikusan lehetséges lineáris elrendezések mindegyike, vagyis az összetevők szabadon felcserélhetők, mivel:

- mindegyik teljes állítás;
- kötőszó nélkül kapcsolódnak;
- egyikben sem szerepelnek a sorrendiséget befolyásoló koreferáló elemek, az egyetlen koreferáló kapocs közöttük grammatikai természetű: a mindegyikben szereplő, a vadra visszautaló birtokos személyrag;
- a tematikus előrehaladást tekintve mindegyik új információt hordoz, a szövegmondat újabb és újabb rémák sorozata;
- szemantikáját tekintve egy adott dolog egységben levő és egyszerre látott különböző sajátosságai jelennek meg mindegyikben, vagyis a szemantikai kapcsolat bármely megadott úton kiépülhet, nincsen a sorrendet megszabó időbeli kötöttség sem;
- bármely elrendezés esetén csak az ötödik összetevő végén zárul le a hanglejtés; az összetevők hasonló információs viszonyai miatt hangsúlyviszonyaik is

hasonlóak; egyedül a harmadik összetevőhöz (*erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben*) járulhat esetleg egy fokkal nagyobb nyomaték, hiszen információtartalma sajátosabb, ez fejez ki egyedül erre a hiúzra jellemző sajátosságot.

E hat feltétel együttes teljesülése teszi lehetővé azt, hogy referenciálisan és értelmileg bármely lehetséges elrendezést elfogadhatónak tekinthessünk.

3. A referenciálisan elfogadható elrendezések között azonban a kommunikatív jelentés szempontjából vannak jobban és kevésbé elfogadhatónak tűnő variánsok; az elfogadhatóság mértékét elsősorban egyrészt a leírás különböző szempontok által irányított menete (I), vagyis valamilyen adott deskriptív sémához való igazodása és ennek szövegbe ágyazódása, másrészt egyes szintaktikai (II) és ritmikai sajátosságok (III) határozzák meg. (Az egyes elrendezések elfogadhatóságának megítélésékor jelzésként zárójelben használom majd e jelenségek számait.)

3.1. A 24 lehetséges lineáris elrendezést tartalmazó első csoportban szereplő variációk mindegyike azonos kiindulóponttól, a hiúz bajuszától kezdi a leírást. A szövegben szereplő szituációban elfogadhatóbbnak tűnne a térbeli leírás lentről történő indítása, ugyanis az előző szövegmondatban a padló és az állat közötti távolság szerepel; másrészt pedig egy jellegzetesebb tulajdonságtól történő kiindulás, mivel a szemlélő most lát először hiúzt.

A leírás ilyen kezdete eleve megszabja a szemantikai előrehaladás, a leírás további menetének lehetőségeit.

E variációk közül az egyik legkevésbé elfogadhatónak a 18. mondatot tartom: – **[1.18]***Bajusza nagy macskabajusz, lába karmos, szőrpamacs a füle hegyén, erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben, bundája foltos.*

A leírás struktúrája semmilyen követhető menethez, deskriptív sémához nem igazodik (I):

- nincs a térben meghatározott iránya, ide-oda ugrál;
- nincs fontossági sorrend az átfogó benyomás és a részlet között;
- nem különül el az egyedi és a sajátos, nem válnak ki a hiúzra mint fajra jellemző és egyedül erre a hiúzra jellemző sajátosságok.

A hiányolt sajátosságokból kiderül, hogy deskriptív sémán a leírás valamilyen struktúrájában mentálisan előre adott menetét (I) értem, amely lehet:

a) valamilyen térbeli irányt követő (közelítő, távolító, lentről felfelé, fentről lefelé haladó stb.);

b) egy átfogó képzettől a részletek felé haladó és fordítva;

c) az egyeditől az általános felé haladó és fordítva.

Ezek a deskriptív sémák szorosan összefüggnek a már említett, a szövegegység verbális kifejeződése előtt adott összegző képzetrel is.

A vizsgált elrendezésben a hasonló és eltérő szintaktikai felépítettségű mondategységek váltakozva követik egymást: az első tagmondat egy jelzős névszói állítmányból és egy alanyból áll (*bajusza nagy macskabajusz*), a második ehhez hasonló módon névszói állítmányból és alanyból (*lába karmos*) formálódik, a harmadik tagmondatból hiányzik a létigei állítmány (*szőrpamacs a füle hegyén*), a negyedik tagmondatban igei állítmány és több bővítmény szerepel (*erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben*), az ötödik tagmondat pedig ismét az első kettővel paralel felépítésű (*bundája foltos*) (II).

A hasonló ritmikai felépítésű egységek is elválnak egymástól: a leghosszabb, a negyedik tagmondat szinte kettőtöri a szövegmondat ritmusát, főként mivel ezt zárásként a legrövidebb összetevő követi (III).

A felsorolt érvek részben csaknem minden, az első csoportban szereplő variációra érvényesek ([1.01]-[1.06], [1.13]-[1.24]); azért a 18. elrendezést választottam példának, mert ebben a változatban az elfogadhatóság mértékét csökkentő mindhárom ok nagymértékben hat.

Bár ezek a sajátosságok szintén érvényesek rájuk, mégis elfogadhatóbb séma mentén haladnak azok a mondatváltozatok, amelyekben a harmadik összetevő (*erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben*) kerül az utolsó helyre ([1.04], [1.06], [1.14], [1.17], [1.23]), mivel ezekben a hiúzra mint fajra általánosan jellemző tulajdonságok után, a szövegmondat lezárásaként szerepel a legsajátosabb, csak erre a hiúzra jellemző sajátosságot tartalmazó összetevő (I.c). Ebből az elrendezéscsoportból szintaktikai és ritmikai sajátosságai (II-III) a 4. variációt teszik a legelfogadhatóbbá:

+ [1.4] *Bajusza nagy macskabajusz, bundája foltos, lába karmos, szőrpamacs a füle hegyén, erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben.*

Ebből a 24 variációt tartalmazó első csoportból ennél is elfogadhatóbbnak tartom az eddig nem említett variációkat ([1.07]-[1.12]), elsősorban azért, mert ezekben a második összetevő a bajusz után a száj: vagyis a leírás menete elkezd követni valamilyen irányt (I.a). Ez a két összetartozó elem az első huszonnégyes csoport összes többi elrendezésében távol kerül egymástól, teljesen kizárva a leírás térbeli követhetőségének lehetőségét. E hat lehetőség közül a szintaktikai és ritmikai szempontokat is figyelembe véve (I-II) a 11. és a 12. variáció elképzelhető elrendezésnek tűnik, mivel a leírás menete megmarad: a harmadik összetevő is a fejre vonatkozik, majd két hasonló szintaktikai felépítésű és ritmusú összetevő zárja a mondatot. A kettő közül a 11. elrendezés tűnik valószínűbbnek, mivel a bunda általánosabb benyomásként, észleletként hamarabb szerepel, az apróbb részletnek tűnő lábánál (I.b):

+ [1.11] *Bajusza nagy macska bajusz, erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben, szőrpamacs a füle hegyén, bundája foltos, lába karmos.*

Hasonló érvek alapján képzelhető el a 7. variáció is, ebben elsősorban a ritmikái felépítés változik meg, a két hosszabb tagmondatot követik az egymással szintaktikailag is paralel rövidebb összetevők, s a szövegmondatot újra egy hosszabb egység zárja (III):

+ [1.7] *Bajusza nagy macskabajusz, erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben, bundája foltos, lába karmos, szőrpamacs a füle hegyén.*

3.2. A elrendezések második 24 lehetőséget tartalmazó csoportjában minden variáció a másodikként megadott mondatösszetevővel nyit (*bundája foltos*), ezáltal az állat jellemzése annak bundájától indul el. A leírás ilyen indítása egy olyan általános deskriptív sémának feleltethető meg, amelyben a leírás egy általános benyomást nyújtó sajátosságtól kezdve halad az apróbb részletek felé (I.b). A szöveg egészére nézve, a szövegbe szerkesztettséget figyelembe véve ez az indítás látszik a legvalószínűbbnek, mivel az előző szövegmondatokból kiderül, hogy a szemlélő már látta a vadat, azonban eddig csak átfogó képet kapott róla, és most kezd tüzetesebb szemlélésébe.

Az egyik legkevésbé elfogadhatónak ítélt szövegmondat ebben a csoportban az ötödik:

– [2.05] *Bundája foltos, bajusza nagy macskabajusz, szőrpamacs a füle hegyén, erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben, lába karmos.*

Az elfogadhatóság mértékét a következő tényezők csökkentik: átfogó benyomásból indul ki a leírás, utána azonban nincs sem a térben követhető (I.a), sem az általánostól az egyedi felé haladó menete (I.b), nincs kiemelt helye a legegységibb sajátosságot kifejező mondategységnek (I.c), a szintaktikailag és ritmikailag hasonló összetevők nem egymás mellett találhatóak, a rövidebb és hosszabb összetevők rendezetlenül követik egymást (II-III).

Azok a variációk, amelyekben a harmadikként megadott összetevő (*erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben*) található a szövegmondat végén — hasonlóan az előző 24 variációt tartalmazó csoport ilyen elrendezéseikhez — az általánostól haladnak az egyedi felé ([2.04], [2.06], [2.14], [2.20], [2.23]). Bár ezekben az esetekben a legsajátosabb információt tartalmazó szövegmondat-összetevő áll a mondat legvégén, hangsúlyát ebben a pozícióban is megtartja, sőt még kiemelt szerepbe is kerül, mivel itt zárul le a hanglejtés. Ezek közül is kiemelkedik a [2.14], amelyben a leírás ilyen menetén kívül szintaktikai és ritmikái elrendezettséget is érzékelhetünk:

+ [2.14] *Bundája foltos, lába karmos, bajusza nagy macskabajusz, szőrpamacs a füle hegyén, erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben.*

Szintaktikai szempontból erősíti az elrendezés elfogadhatóságát, hogy az azonos felépítésű első két összetevőt hasonló harmadik követi, majd az a mondategység, amelyből hiányzik a verbálisan kifejezett létigei állítmány (ezt indokolhatja ebben az elrendezésben az is, hogy három névszói állítmányú

mondat előzi meg), s végül az egyetlen igei állítmányú összetevő zárja a szövegmondatot (II).

Ritmikai szempontból az összetevők a szövegmondaton belül egyre hosszabbak lesznek, sőt az első két, azonos ritmusú egység rímel is (III).

A leírás menetét azonban megtöri az, hogy az állat bajszának és szájának leírása nem kerül egymás mellé. Ebből a szempontból hatásosabb a 13. elrendezés:

+ [2.13] *Bundája foltos, lába karmos, bajusza nagy macskabajusz, erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben, szőrpamacs a füle hegyén.*

Ebből az elrendezésből azonban hiányzik az az összetartó erő, amely magyarázhatja az egyik összetevőben az igei állítmány hiányát.

3.3. A lehetséges elrendezések harmadik csoportjában szereplő 24 variáció olyan összetevővel indul, amely a többitől sok tekintetben eltér: a leghosszabb, igei állítmányú, csak erre a hiúzra jellemző információt tartalmaz (*erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben*). Mivel ezekben a változatokban az egyetlen egyedítő sajátosság az első helyen található, pusztán egy az egyedítől az általános felé haladó deskriptív sémához igazodva (I.c) a másik négy összetevő sorrendje tetszőleges is lehetne. A hiúzra általánosan jellemző egyenrangú elemek felsorakoztatásában is célszerű azonban valamilyen rendet követni, vagy az összetevők által megjelölt dolgok térbeli elhelyezkedését követve, vagy pedig az átfogó benyomástól a részletekig haladva. A csoport 12. elrendezésétől kezdve egyik esetben sem fedezhető fel ilyen következetes rend, mindegyikük kevésbé elfogadható variáció. Ezek közül kiemelhető például a 17. változat:

– [3.17] *Erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben, lába karmos, szőrpamacs a füle hegyén, bajusza nagy macskabajusz, bundája foltos.*

Ebben a változatban azon túl, hogy a leírás menete teljesen rendszertelen, a szintaktikai és ritmikai hasonlóságok összetartó ereje sem érvényesül (II).

Elfogadhatóbbnak tűnik ebből a csoportból az első hat lehetőség ([3.01]-[3.06]), mivel ezekben a második összetevő a vad bajszára vonatkozik, tehát a leírás térbeli rendet követ (I.a). Ezek közül is az első elrendezés az egyik legvalószínűsíthetőbb:

+ [3.01] *Erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben, bajusza nagy macskabajusz, bundája foltos, lába karmos, szőrpamacs a füle hegyén.*

Ez a variáns az először feltűnő száj és bajusz után rögzíti az átfogó benyomást, majd az utolsó két összetevő sorrendjét ritmikai és szintaktikai okok teszik valószínűvé. Elképzelhetőnek tűnik ebből a hatos csoportból a [3.05] és [3.06] megoldás is, mivel ezekben a harmadik összetevő a füle vonatkozik, tehát továbbra is a fejnél maradván nem törik meg a leírás menetének térbeli követhetősége (I.a).

Külön egységet képez az elfogadhatóság szempontjából ebben a csoportban a második hat elrendezés ([3.07]-[3.12]), mivel ezekben minden esetben megszakad ugyan a leírás térbelileg rendezett menete, azonban a legnagyobb információtartalmú rész, azaz a legfeltűnőbb sajátosság közlése után haladhat a leírás az átfogó kép felől az egyes részletek felsorakoztatása felé (I.b).

3.4. A negyedik csoport 24 elrendezésében a leírás a vad lábától indul el, ez az előző szövegmondatok ismeretében azért lehet lényeges, mert az eddigiekben a szemlélő megpillantotta az állatot, majd végigkövette tekintetével a farkáig. Mivel a tekintet éppen a padlónál jár, elképzelhetőnek látszik, hogy a felfüggesztett állat lába az első kiemelt részmotívum. Ebben az esetben azonban mindenképpen a térbeli elrendeződéshez kell igazodnia a leírás menetének (I.a), közel azonos mértékben elfogadhatatlanok tehát azok a lineáris elrendezések, amelyek nem követik a térbeliség deszkriptív sémáját.

Ezek rendezetlenségének szemléltetésére jó példa lehet a csoportban szereplő első lehetőség:

– [4.01] *Lába karmos, bajusza nagy macskabajusz, bundája foltos, erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben, szőrpamacs a füle helyén.*

Bár ritmikailag hatásos variáció, hiszen egy rövidebb tagot mindig egy hosszabb tag követ (III), a tekintet ide-oda ugrál, nincs a leírásnak követhető menete. Hasonló a helyzet a csoport szinte valamennyi elrendezésében a leírás irányának megszerkesztetlensége miatt.

A felfelé haladó tekintet vonalához igazodó megoldás egyetlen egy van, a kilencedik:

+ [4.09] *Lába karmos, bundája foltos, erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben, bajusza nagy macskabajusz, szőrpamacs a füle hegyén.*

Ha bármelyik összetevő más helyre kerül, megtörik ez az ív, valójában ez a változat nagymértékben elfogadhatóbbnak tartható a csoportjában szereplő többi variációnál.

3.5. Az ötödik csoportban található elrendezések a fül szőrpamacsától kezdik a leírást.

A szőrpamacs azért kerülhet a jellemző sajátosságok közül esetleg legelőre, mivel — előzetes világra vonatkozó tudásunk alapján — a macskaféléken belül ez speciálisan a hiúzra jellemző sajátosság. Ráadásul ahogy a szövegkörnyezetből megtudhatjuk, a szemlélő most lát először hiúzt, ez lehet az a tulajdonság, amely legjobban meglepi.

A szövegmondat ilyen nyitása után a leginkább elfogadhatónak tartható változatokat két leíró séma mentén képzelhetjük el. Egyrészt feltételezhető egy fentről lefelé haladó térbeli struktúrát követő leírás (I.a), amelynek leginkább a harmadik változat felel meg:

+ [5.03] *Szörpamacs a füle hegyén, bajusza nagy macskabajusz, erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben, bundája foltos, lába karmos.*

Az előző csoport alulról felfelé haladó példájához hasonlóan ebből a szempontból ebben a helyzetben ez az egyedüli elfogadható sorrend.

A másik feltételezhető séma nem térbeli elhelyezkedése, hanem egyedisége miatt emeli előre a szörpamacsot. Ebben az esetben az a megoldás is elfogadható, ha az első elem után az átfogó benyomástól haladunk a részletek (I.b), illetve az általános tulajdonságok felől az egyediek felé (I.c). Erre példa lehet a 11. variáció:

+ [5.11] *Szörpamacs a füle helyén, bundája foltos, lába karmos, bajusza nagy macskabajusz, erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben.*

Az elrendezés elfogadhatóságát ebben az esetben is növeli a szintaktikai és ritmikai szempontból hasonló elemek egymás melletti helyzete (II-III), illetve az utolsó két összetevővel jelölt dolgok térbeli közelsége (I.a).

Kevésbé fogadható el e csoport többségének elrendezése, vagyis azok az esetek, amelyek egyik említett sémához sem igazodnak:

– [5.24] *Szörpamacs a füle hegyén, lába karmos, erős fogú szája tátva maradt a halálos görcsben, bundája foltos, bajusza nagy macskabajusz.*

Ebben a példában a leírt sajátosságok sorrendje esetleges, és ráadásul elfogadhatóságát a leírás menetén kívüli tényezők sem erősítik.

4. Az egyes csoportok elrendezéseiből leginkább elfogadhatónak ítélt változatokon végigtekintve az is kiderülhet, hogy a 120 elrendezés közül melyeket tartom a leginkább elképzelhetőnek a novella 22. szövegmondataként.

Mivel a szövegmondat első összetevőjének szerepére a *bundája foltos* mondategységet tartom a legalkalmasabbnak, a leginkább elfogadhatónak tartható mondategységek elsősorban az elrendezések második csoportjából kerülnek ki.

Abban, hogy ezt tartom a legmegfelelőbb nyitó szövegmondat-összetevőnek, a szövegbeli szituációnak van a legmeghatározóbb szerepe. A szemlélő már megpillantotta a vadat, már egyszer végighaladt rajta a tekintete, de még semmit nem tudtunk meg az állat sajátosságairól. Ebben a helyzetben olyan deskriptív séma érvényesülését látom a legvalószínűbbnek, amely az átfogó képtől halad a részletek felé. Bár az előző mondat a padlóig vezeti a tekintetet, mégsem választottam a térben lentől felfelé haladó leírási módot, mivel az előző szövegmondat egy fentről lefelé haladó sémát követ, s nagyon megtörné a leírásnak a szövegmondat határain túl is mutató menetét, ha a térben követett irány itt így megfordulna.

Másrészt a vad egészében van a szemlélő előtt, ezért is célszerű, hogy a már megszemlélt jelenség bemutatása egy átfogóbb képből induljon ki, nem pedig egy kiválasztott térbeli pontból. Ez az irány hasonló ahhoz a leírási módhoz, ahogy például egy biológia tankönyv vagy egy lexikon szócikke jellemezheti a

hiúzt; ezt a hasonlóságot az is magyarázhatja, hogy a leírás ott azért indul ki legátfogóbb jellemzőkből, mivel ismeretlennek tételezi a jelenséget, s itt, ebben a szövegben pedig szintén olyan szituációval találkozunk, amelyben a szemlélő először lát ehhez a fajhoz tartozó állatot.

Ezen — az elrendezések öt csoportja közül legelfogadhatóbbnak ítélt — csoporton belül pedig a már ismertetett okok miatt a [2.13] és a [2.14] számokkal megjelölt szövegmondatokat találom a legmegfelelőbbnek.

E két példánál kevésbé, de a többi elrendezéstípusnál nagyobb mértékben tartok elfogadhatónak egy a legegységibb, tehát csak erre a hiúzra jellemző sajátosságból kiinduló, vagyis a harmadik csoportba tartozó elrendezést is. Ebből a csoportból pedig a már leírt tényezők miatt a [3.01]-es elrendezés a legvalószínűbb.

5. Áprily novellájában a lehetséges variációk közül a [2.13] számokkal jelölt sorrendet találjuk. Ebben az elrendezésben a leírás egy általános benyomástól indul el, a vad fejére vonatkozó információkat egymás után, térbeli rendet követve ismerjük meg, a három névszói állítmányú összetevő után áll az igei állítmányt tartalmazó tagmondat, a ritmikailag hasonló mondat egységek pedig egymás mellett találhatók.

A variációk elfogadhatóságának mérlegelésére felállított kritériumok — a leírás menetének lehetséges sajátosságai, szintaktikai és ritmikai sajátosságok — alapján az általam egyik legvalószínűbbnek tartott elrendezés tehát valóban a szövegben eredetileg szereplő szövegmondat.

Irodalomjegyzék:

- Békési Imre 1983. A sorrend szerepe a komponensek beszerkesztésében. In: *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*. Tankönyvkiadó. Budapest. 15—30.
- Deme László 1971. *Mondatszerkezeti sajátosságok gyakorisági vizsgálata*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Kocsány Piroska 1996. Szövegnyelvészet és szövegtan. In: Szathmári István (szerk.): *Hol tart ma a stilisztika?* Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 152—164.
- Petőfi S. János 1997. *Egy poliglott szövegnyelvészeti kutatóprogram*. *Officina Textologica* 1. Kossuth Egyetemi Kiadó. Debrecen.
- Varga László 1989. Szintaktikai szerkezet és intonációs tagolás a magyar mondategységben. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* XVII. 241—278.